

Länsstyrelsen i Skåne Län
Landsbygdsenheten
291 86 Kristianstad

Journal nr: 2007-3674
Kundnr: M14168
Datum: 20110530

Slutrapport projekt "Utveckling av Kiviks Esperöd Arboretet som unikt hortikulturellt besöksmål på Österlen"

Kontaktuppgifter: Kimmo Rumpunen (ordförande, projektledare), Kjugevägen 67, 290 34 Fjälkinge, tel.: 044-93059, e-mejl: krumpunen@yahoo.se

Bakgrund

1922 förvärvade ryttmästare Albert Wallis Esperöds herrgård i Kivik och började omedelbart att systematiskt plantera framför allt barrträd. Avsikten var med Albert Wallis egna ord att anlägga "ett experimentfält för att utröna med vilka av de praktfullare arterna våra parkanläggningar skulle kunna smyckas". Vid sin bortgång 1925 hade han planterat ett mycket stor antal främmande träd och buskar – ett arboretum. Wallis arbete fördes vidare av hans hustru och hennes bror som planterade bland annat magnolior och ekar. Under 1930- och 40-talen uppmärksammades arboretet och dess trädbestånd i dendrologiska kretsar och utnyttjades även för studiebesök från dåvarande Lantbruksinstitutet i Alnarp och dess trädgårdsutbildningar. Trots detta förföll arboretet svårt under en period från 1960-talet. 1977 bildades den ideella föreningen Kiviks Esperöd Arboretet och trädsamlingens förfall bromsades. Den ansedde dendrologen Tor Nitzelius publicerade 1982 föreningens första heltäckande inventering av trädbeståndet. Föreningen har därefter i olika omgångar inventerat och dokumenterat utvecklingen i arboretet. Den nuvarande ägaren till Esperöds Herrgård, konstnär Bo Hultén med familj, tillträdde 1985 och driver idag tillsammans med sin hustru konstnärlig verksamhet på fastigheten.

Föreningen Kiviks Esperöd Arboretet bildades av en grupp entusiaster som ville verka för dokumentation, vård och nyplantering i ett, för svenska förhållanden, unikt arboretum. Enligt stadgarna ska området karaktär av provområde behållas genom kontinuerlig nyplantering samt vara tillgängligt för amatörer och professionella. Föreningen äger genom avtal med markägaren nyttjanderätt till arboretets befintliga areal omfattande ca 2 ha.

Arboretets ursprungliga trädsmåling ger idag med uppvuxna barrträd karaktär åt området, och bildar stomme vid utveckling och utvidgning av arboretet. Nyligen har föreningen fått tillgång till ytterligare mark (motsvarande ca 2 ha) i omedelbar anslutning söder om det ursprungliga arboretet genom ett långsiktigt arrendeavtal (30 år) med SLU (Sveriges Lantbruksuniversitet). Föreningens vision är att utveckla Kiviks Esperöd Arboretet till en av Sveriges mest exotiska trädgårdsanläggningar. Plantering sker löpande av träd och buskar som inte tidigare eller endast i begränsad omfattning prövats i Sverige. Växtmaterialet erhålls genom samarbete med universitet, botaniska trädgårdar och privatpersoner. I föreningens ambitioner ingår också att anlägga vad man skulle kunna benämna en rikskollektion av magnolior. Under 2006 slutförde föreningen ett omfattande anläggningsarbete i anslutning till arboretets entré med dammar och plantering av unikt japanskt växtmaterial (som insamlats av en föreningsmedlem, Peter Linder). Detta arbete var helt självfinansierat genom bidrag ifrån föreningens medlemmar.

Föreningens arbete utförs huvudsakligen genom ideella arbetsinsatser av medlemmarna. Vid några tillfällen har vi fått hjälp av Simrishamns kommun med bland annat röjning av stormfällda träd, samt hjälp med att sätta upp stängsel (med av arbetsförmedlingen anvisad arbetskraft). Vi har även samverkat med Sveriges Lantbruksuniversitet kring examensarbeten och praktik som utförts i arboretet inom ramen för olika kurser. Finansieringen av de mest nödvändiga löpande utgifterna sker genom medlemsavgifter från föreningens ca 250 medlemmar (2010) samt genom försäljning av vykort och kartmaterial som vi själva tagit fram. Medlemsavgiften är för närvarande 100 kr/år. Arboretet är i ständigt behov av resurskrävande underhåll, vård och utveckling för vilket vi ansöker om bidrag hos olika myndigheter, näringsliv och andra organisationer. Vi har t ex tidigare fått bidrag från Länsstyrelsen i Skåne och Sparbanken Syd vilket vi är mycket tacksamma för.

Projektidé, projektmål och projektresultat

Det övergripande målet med detta projekt har varit att utveckla det unika hortikulturella arv som Kiviks Esperöd Arboretet utgör. Projektet har omfattat två delprojekt med specificerade mål: I) *utveckling av det befintliga norra arboretet*, samt II) *utveckling av det nya i söder angränsande arboretet*. Samtliga ursprungliga projektmål har uppnåtts enligt nedan:

I. Utveckling av det befintliga (norra) arboretet har omfattat (mål och resultat):

- *Röjning av önskad vegetation i befintligt arboretum*; detta har inneburit att både uppväxande sly och döda träd har fällts och flisats.
- *Reparation av del av befintligt viltstängsel (380 m) och befintlig grind*; detta har inneburit att de delar av stängslet som omgärdar det äldre arboretet har lagats, buskar och träd som växt in i stängslet har röjts bort, och en åldrad grind har ersatts med en ny.

- *Reparation av befintliga gångbroar*; detta har inneburit att ruttna plankor bytts ut och de flesta gångbroarna har dessutom fått ett halkskydd i form av ett kyckling-nät som häftats till plankorna.
- *Förbättrad skyltning vid anslutande vägar, entré och stigar i arboretet*; här har vi valt att lägga merparten av resurserna på en välkomnande stor entréskylt samt informationsskyltar nära entrén där också medlemsinformation, vykort och broschyr (vägledning till arboretet) fått permanenta tavlor/lådor.
- *Kompletterande skyltning av äldre träd i arboretet*; vi har tagit fram och försett i det närmaste alla äldre träd med nya skyltar (totalt drygt 200).
- *Skyltning av en ny, unik samling japanska träd och buskar*; vi har skyltat hela samlingen av japanska träd och buskar och dessutom skyltat de flesta övriga plantor som under åren tillförts arboretet (totalt ca 400).
- *Tryckning av en populärvetenskaplig skrift med utökad information om växtmaterialet i arboretet*; Vi har tagit fram en ny utökad vägledning (42 sidor inklusive omslag) både på svenska (4000 exemplar) och engelska (1000 exemplar). Broschyren har illustrerats med många bilder från arboretet och fått ett utökat antal sevärda träd markerade och beskrivna (50 st).

II. Utveckling av det nya (södra) arboretet har omfattat (*mål och resultat*):

- *Röjning av önskad vegetation i det nya arboretet*; här har vi dels röjt för att kunna anlägga rhododendronplanteringar och dels för nya stigar och en längre gångbro.
- *Uppsättande av viltstängsel (275 m) och en ny grind samt rivning av befintligt viltstängsel (230 m)*; nytt viltstängsel har satts upp så att hela det nya området inhägnats och samtidigt har vi tagit bort ett äldre stängsel i gränslinjen mellan det äldre och det nya arboretet. Vi har dessutom tillverkat två nya grindar.
- *Förbättring av mindre körväg för ökad tillgänglighet och transporter*; här har vi anlagt en ny väg som sammanbinder det äldre arboretet med det nya arboretet och i det nya arboretet har en befintlig mindre traktorväg förbättrats så att sankapartier blivit framkomliga för transport av växtmaterial mm.
- *Anläggande av vandringsleder, rastplatser, stigar och spänger*; detta har inneburit röjning för tre nya huvudstigar och flera mindre stigar runt rhododendronplanteringarna samt anläggandet av en längre gångbro över genom ett alkärr i det nya arboretet.
- *Inmätning samt framtagande av karta och skyltar för det nya området*; detta har inneburit inmätning av planterade träd och buskar samt några huvudstigar i det nya arboretet samt inmätning av planterade träd och buskar vid entrén. Vi har också med denna inmätning som grund kunnat ta fram ett kartunderlag som i förenklad version finns med i den utökade vägledningen till Kiviks Esperöd Arboretet som nu också omfattar det nya arboretet.

- *Plantering av unika växter i en unik miljö*; inom ramen för detta projekt har vi fokuserat planteringen av drygt 1200 unika rhododendronfröplantor. Därutöver har föreningen planterat ytterligare ca 50 exotiska träd och buskar under projektperioden.

Tack vare projektstödet har vi fått möjlighet att komma ifatt med ett kraftigt eftersatt röjningsbehov i det äldre arboretet. Vi har tagit fram en stor informationstavla vid entrén och ett utökat attraktivt informationsmaterial för besökare. Vi har dessutom försett många fler träd med lättlästa, hållbara och informativa skyltar. Vi har dessutom kunnat utvidga arboretet i snabbare takt än vad annars skulle ha varit möjligt och vi har öppnat upp ett betydligt större område för rekreation och inspiration såväl för turister som närboende i Kivik. Projektet har dessutom inneburit att vi räddat ett stort antal unika rhododendronfröplantor som i sig har stor potential att ytterligare öka intresset för arboretet.

Genomförande och samverkan

Projektet har helt och hållet genomförts i Föreningen Kiviks Esperöd Arboretets regi med Kimmo Rumpunen som övergripande projektledare. Många föreningsmedlemmar har varit synnerligen aktiva i projektet, och har arbetat med alltifrån röjning till anläggande av planteringsbäddar, uppgrävning, transport och plantering av rhododendron, reparation av stängsel och spärrar, byggande av ny gångbro, inventering och inmätning av träd, framtagande och uppsättning av skyltar i arboretet samt produktion av vägledningen till arboretet. Rhododendronplantorna har erhållits ifrån Sveriges lantbruksuniversitet Balsgård som ställt drygt 1200 rhododendronplantor till förfogande. Projektet har dessutom samverkat med en rad lokala/regionala företag (t ex Lokalföreningen Brösarp, Farmartjänst, Skogs Trädvård, Zeb's Mekaniska, Edafos AB, Hörröds Grusindustri AB, Åbergs Tryckeri AB, BE Mink AB, Anderssons Åkeri & Entreprenad AB, Melinda Eliasson, Geograf Sverige AB, Österlen Text AB) och andra organisationer t ex Kiviks Frivilliga Brandkår som ryckte ut och vattnade de törstande rhododendronplantorna när sommartorkan slog till! Vägverket har också kontaktats vilket bland annat lett till att träd återplanterats i luckor i den allé som leder fram till Esperöds Herrgård och intilliggande arboretum. Flera av dessa företag och organisationer är för oss nya relationer som knutits till projektet och bidragit till att projektet kunnat genomföras vilket vi är mycket tacksamma för!

Därför ville vi genomföra projektet

Kiviks Esperöd Arboretet är idag ett av de mera uppmärksammade hortikulturella besöksmålen för turister på Österlen och antalet besökare i arboretet ökar varje år. Detta beror både på arboretets historia, dess intressanta växtmaterial och på den mycket vackra naturmiljön vid foten av Lilla Stenshuvud. Föreningen Kiviks Esperöd Arboretets ambition har varit att med ideellt arbete ytterligare utveckla arboretet och dess naturmiljö till ett attraktivt besöksmål av hög klass, för studium, inspiration och rekreation. Alla projektmål är

sprungna ur olika behov (röjning, reparation, tillgänglighet, information) och visioner om en framtida utveckling (stärkt unicitet, ökad attraktionskraft, ökat antal besökande).

Projektets målgrupp

Projektets målgrupp har varit och är både den intresserade allmänheten i närområdet och turister. Genom att vi nu både utvidgat arboretet, ökat tillgängligheten, skyltat fler träd och tagit fram betydligt mer informationsmaterial både på svenska och engelska kan vi nå bredare grupper av besökare, inklusive engelsktalande turister. Därutöver utnyttjas arboretet också i undervisningssyfte både inom grundskola och universitet. Genom informationsmaterialet och skyltningen blir detta än mer intressant. Dessutom är arboretet alltid öppet och vi tar ingen entréavgift.

Erfarenheter och måluppfyllelse

Ansökan om projektstöd lämnades in 2007-06-11 och beviljades 2008-05-13 för en period fram till 2010-06-30. Samtliga planerade aktiviteter har genomförts med smärre modifieringar i förhållande till ursprunglig plan men några tog längre tid än beräknat och projektet fick därför förlängas till 2011-05-30. Inventeringen av träden tog t ex längre tid än beräknat vilket också innebar att skylttillverkningen försenades. Därtill kom en osedvanligt kall och tidig vinter vilket gjorde att skyltuppsättningen inte kunde genomföras som planerat. Även tryckningen av vägledningen fick senareläggas eftersom inventeringen också låg till grund för urvalet av träd i broschyren samt uppmätning och framtagande av nytt kartmaterial. Ett annat skäl var att vi såg möjlighet att reducera kostnader för tryckning genom att samtidigt trycka en engelsk version och vi behövde därför mer tid för att översätta broschyren. De uppställda målen enligt ovan har uppnåtts tack vare att vi fick möjlighet att vara flexibla med projekttiden vilket vi tackar handläggarna på länsstyrelsen för.

En förutsättning för projektets genomförande har varit föreningens styrelse och enskilda föreningsmedlemmars eniga uppslutning bakom projektet.

En svårighet under projekttiden har varit likviditeten. Tack vare förskott samt kontinuerlig redovisning av medfinansiering och upparbetade kostnader samt en god föreningskassa har vi lyckats klara ekonomin.

Resultatspridning

Projektets framåtskridande har kontinuerligt dokumenterats i bild och på föreningens hemsida. Dessutom har projektet diskuterats vid varje offentlig aktivitet (månatlig) i arboretet och också nått spridning via flera artiklar i olika tidningar. Även efter projekttiden kommer resultatspridningen att fortsätta dels genom den information som tagits fram och nu tillhandahålls besökare och dels genom det växtmaterial som planterats och bara blir

intressantare för varje år som går. Projektet har samverkat både med privata företag och med universitet. Detta har lett till intressanta diskussioner och kompetensutveckling hos alla medverkande parter. Föreningen har kunnat ta vid där universitetets resurser inte räckt till och på så sätt tagit till vara potentiellt värdefullt växtmaterial som annars skulle gått förlorat. Detta sätt att arbeta borde mycket väl kunna tillämpas inom flera områden där offentliga organisationer och privata eller ideella organisationer kan samverka – det handlar enbart om att vara vidsynt, framsynt och kunna ha förmåga att se till generell samhällsnytta.

Projektets kostnader och finansiering

Projektets kostnader har alla varit av kostnadsslaget övriga kostnader enligt nedan:

<i>Faktiska kostnader (övriga kostnader)</i>	<i>Kronor</i>
Köpta tjänster, lön	257 866
Skyltning	53 147
Plantering	48 180
Tryckkostnad	25 260
Stängsling	15 048
Röjning och reparation	44 717
<i>Summa</i>	<i>444 218</i>

Projektet har finansierats med projektstöd från Länsstyrelsen i Skåne och ifrån föreningens egen kassa enligt nedan:

<i>Faktisk finansiering</i>	<i>Kronor</i>
Projektstöd, Länsstyrelsen i Skåne	437 019
Föreningen Kiviks Esperöd Arboretet	7 199
<i>Summa finansiering</i>	<i>444 218</i>

Projektets resurser har förutom föreningens ideella arbetsinsatser utgjorts av offentliga resurser i form av växtmaterial som ställts till förfogande av SLU Balsgård enligt nedan:

<i>Projektets offentliga resurser</i>	<i>Kronor</i>
Växtmaterial ifrån SLU, värderat till	241 000
<i>Summa offentliga resurser</i>	<i>241 000</i>

Slutsatser

Projektet har varit mycket framgångsrikt, engagerat många medlemmar och väckt stort intresse bland allmänhet och besökande. Arboretet har blivit mer känt både lokalt, regionalt och nationellt, vilket förmodligen kommer att leda till än fler besökare framöver. Utan projektstödet hade det inte varit möjligt att på så kort tid utveckla arboretet till ett än mer lättillgängligt och intressant hortikulturellt besöksmål och samtidigt kunna lägga grunden för en fortsatt långsiktig utveckling. Projektet har därför utan tvekan också bidragit till att ytterligare öka Österlens attraktionskraft avseende den upplevelse- och kunskapsinriktade natur- och kulturturen.

Kimmo Rumpunen

[Projektledare och Ordförande, Föreningen Kiviks Esperöd Arboretet]

Den nya informationstavlan som nu möter besökare till arboretet!

Bilagor

Vägledning till Kiviks Esperöd Arboretet

Field guide to fascinating trees in the Kiviks Esperöd Arboretum